

Çözüm Sürecinin Sonlanmasının Anayasal Gelişme Üzerindeki Etkileri

Buğra Kalkan

Yrd. Doç. Dr. | Katip Çelebi Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Çözüm sürecinin sonlanması ya da “buz dolabına kaldırılması” üzerine, savaşı yeniden kimin başlattığı ile ilgili yoğun bir tartışma başlatıldığı görülmektedir. Siyasi rakipler belirli olay ve olguları tarihsel sıralama ile sunarak kendi argümanlarını empirik olarak kanıtlamaya çalışmaktadırlar. Ancak empirik veriler, söz konusu aktörlerin temel motivasyonlarını ve amaçlarını açıklayan teorik bir çerçeveye dayanmadığında anlamlarını yitirirler. Bu yazıda anayasal iktisat açısından çözüm sürecinde yaşanan son olayları yorumlamaya ve geleceğe yönelik bir perspektif sunmaya çalışacağım. Bu sebeple öncelikli olarak Türkiye'nin anayasa sorunu ve Kürt meselesi arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak, meşruluklarını demokratik seçim sisteminden alan siyasetçilerin, Kürt meselesinde nerede durduklarını açıklayacağım. Sonrasında ise ekonomik gelişme ile anayasal siyasal düzen arasındaki teorik ilişkiyi açıklayarak, PKK ile AK Parti'nin temel motivasyonlarını bu bağlamda açıklayacağım.

Çözüm Süreci ve Anayasal Düzen

Çözüm Sürecinin başarılı olmasının Türkiye Cumhuriyeti'nin anayasal gelişimi açısından dört önemli etkisi olacaktır. Birincisi, Kürtlere yönelik ayrımcı-

lıkların önemli ölçüde azalması devlet organlarının ve yetkililerinin normatif açıdan onaylanamayacak pek çok faaliyetlerini engellenmiş olacaktır ya da bunları denetime açık hale getirilecektir. İkincisi kamusal hizmetlerin hem içeriği hem de alanı özellikle Kürt vatandaşları merkeze alarak genişleyecektir. Üçüncüsü Doğu ve Güneydoğu'da PKK terör örgütü ve çetesinin güç kullanma potansiyelini önemli ölçüde azaltarak, bölgedeki vatandaşların anayasal haklarından diğer bölgelerde yaşayanlar kadar yararlanmaları de facto olarak sağlanmış olacaktır. Dördüncü olarak Kürt vatandaşlar Türkiye'nin anayasal düzenini koruma ve kendi vatandaşlık haklarına sahip çıkma konularında önemli bir motivasyona/müşevviğe sahip olacaklardır. Böylece hukuki eşitlik ve kamusal hizmete erişim temelinde anayasal devlet idealine yönelik ilerlemeler kaydedilecektir.

Birinci grupta sözü geçen ayrımcılık şüphesiz formel olmaktan çok informal pratikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk devlet yetkilileri güvenmedikleri ya da kendilerini yakın hissetmedikleri Kürt vatandaşlara bazı yasaların uygulamalarında ayrımcılık yapabilmektedirler. Ancak barış sürecinin başarılı olması durumunda şüphesiz bu güvensizlikler ortadan kalkmaya başlayacağı gibi, yapılan ayrımcılıkları denetleyecek siyasi mekanizmaların geliştirilmesi adeta otomatik bir süreç içinde mümkün olacaktır. Ancak şu an böyle bir motivasyonun Türk devlet yetkililerinde olmadığı açıktır.

İkinci grupta bahsedilen kamusal hizmetlerin Çözüm Süreci boyunca geliştiğini zaten biliyoruz. Kamusal hizmetlerin sağlanmasında ana dile getirilen kolaylıklar, Türk kamu hizmeti anlayışında önemli bir ilerlemeyi hali hazırda başardığı iddia edilebilir. Bölgedeki şiddetin kontrol altına alınmasıyla yoğun kamusal alt-yapı yatırımlarının mümkün ve arzu edilir hale geleceği ve bunun, bölge halkını ulusal ekonomiye ve ulusal siyasal birliğe güçlü bir şekilde bağlayacağını tahmin etmek güç değildir. Şu an bu imkan büyük ölçüde yara almıştır.

Üçüncü grupta bahsi geçen şiddet potansiyelinin denetim altına alınmasının Çözüm Sürecinin en zayıf halkası olduğu ve zamanı geldiğinde de kopuşun buradan başladığı malumdur. Açık hale geldiği üzere, Çözüm Süreci PKK çetesinin şiddet potansiyelini azaltmamış ama artırmıştır. PKK çetesinin şiddet potansiyelinin artması ile devletin gerçekleştirdiği bütün yasal reformların etkinliğinin ve uygulanabilirliğinin PKK çetesinin "iyi niyeti"ne terk edilmiş olduğu gerçeği, reformu destekleyen bizlerin suratına tokat gibi çarpmıştır. Dolayısıyla bu konudaki başarısızlık sadece hükümetin değil ama aynı zamanda Çözüm Sürecini destekleyen bizlerin de önemli bir öngörüsüzlüğü olmuştur.

“Bizler”den söz ederken, devletin egemenliğine karşı gelişen her türlü organize şiddeti ayakta alkışlayan şiddetperest solcuları kastetmiyorum. Ama, benzer bir naiflikle, demokratik açılımın ve hukuki hak tanımların PKK çetesinin halk desteğini neredeyse otomatik bir şekilde azaltacağına inanan “demokrat”lardan söz ediyorum. Kolektif eylemin mantığı, bize, bu sürecinin neden düşündüğümüz gibi ilerlemediğini açıklamaktadır.

Mancur Olson’un belirttiği üzere, belirli bir çıkar etrafında toplanan sınırlı sayıda üyeye sahip bir grubun organizasyonel yeteneği büyük gruplara göre çok daha güçlüdür. Küçük gruplarda maliyetlerin ve kazançların grup üyeleri arasında dağılımı büyük gruplara göre daha kolay olduğundan, küçük gruplar sayıca üstün olan büyük grupları genellikle kontrol altına alabilmektedir ya da onlardan daha başarılı olabilmektedir. Yani, PKK çetesi ile Kürt halkı arasındaki organizasyonel yetenek farklılığı Kürtlerin isteseler dahi PKK çetesine karşı çıkamayacaklarını belirtiyor. Bu sebeple PKK çetesine karşı halk desteğini alabilmek öncelikle devletin bölgedeki şiddet tekeli kazanmasına bağlı gözüküyor. Zira PKK yöneticileri ile Kürt halkının çıkar ve taleplerinin pek çok yerde ters düştüğü görülmektedir. Öte yandan PKK şiddetine karşı verilen savaş sırasında demokratik ilerlemenin ne derecede sağlanabileceği bizleri düşündüren temel soru olarak kalmaya devam etmektedir.

Dördüncü grupta bahsedilen anayasal hakların Kürtleri de kapsayacak şekilde genişleme imkanını, ancak fiziki şiddetin kontrol altına alınmasına bağlamakla birlikte, bu da, otomatik olarak Türklerle Kürtlerin ulusal bir bütünlük oluşturacağı sonucuna götürmemektedir. Ancak sağlanacak olan anayasal gelişmenin vaad ettiği faydaların, bu türlü bir bütünlüğün getireceği maliyetleri aştığı ölçüde Kürtlerin anayasal sınırları olan bu ulusal bütünlüşmeyi destekleyeceği öngörülebilir. (Aynı kural tersten Türkler için de geçerlidir şüphesiz. Ama bu başka bir yazının konusu) Bu meselenin kolay olmadığı İspanya, İngiltere ve Kanada örneklerinde rahatlıkla görülmektedir. Bu konuda bizlerin üzerinde düşünmesi gereken pek çok muamma bulunmaktadır.

Görüldüğü üzere anayasal devlet olmanın yazılı bir anayasa yapmakla ya da böyle bir anayasa yapmaya yetecek bilgiye sahip olmakla çok az ilgisi vardır. Anayasal devlet merkezi bir siyasal örgütün belirli bir coğrafyadaki güç kullanma potansiyeline ne ölçüde hâkim olduğu ve bu bölgede yaşayanların bu güç kullanımını ne ölçüde özgürlükçü hukuki mekanizmalar vasıtasıyla denetim ve kural altına alabildiğine bağlıdır. Farklı toplumsal grupların anayasal bir devlet kurma yolunda yaşadığı tecrübeler birbirlerinden çok farklı olduğu için, anayasal devletin yokluğunun yarattığı problemlere karşı verdik-

leri tepkiler de çok farklıdır. Bu sorunların çözümü için elimizde bir rehber bulunmamaktadır. Zira sorunlar belirli bir aklın bilinçli bir yaratımı değildir. Sorunun çözümü de bilinçli bir aklın tek seferde gerçekleştireceği bilinçli bir plana dayalı olmayacaktır. Bu açıdan bakıldığında AK Parti'nin çözüm sürecine ilişkin açık bir planının olmaması ile itham etmek fazla rasyonalist bir eleştiridir. Şüphesiz süreçte öğrenilen çok şey vardır ve bu tecrübenin üzerinde açığa çıkacak anayasal düzen hakkında daha fazla şey bilmekteyiz.

PKK Şiddeti Olmasa AK Parti Çözüm Sürecini Başlatmaz mıydı?

Başlıktaki soruya “hayır, başlatmazdı” diyerek cevap verecekler çoktur. Benim kanaatim aksi yönde: “Evet, PKK şiddeti olmasaydı da başlatırdı” ya da “PKK şiddeti olmasaydı, çözüm kendiliğinden başlamıştı bile” demek daha doğru. Zira bir tür iç savaşın varlığına rağmen AK Parti öncesi dönemde çözüm süreci benzeri bir girişimin başlamamış olması gerçeği, şiddet tehdidinin barış görüşmelerinin tek sebebi olmayacağını açığa çıkartmaktadır. Bunu meseleyi daha iyi kavrayabilmek için şiddet ve sivil siyaset arasındaki bağı iyi anlamak gerekmektedir.

Temel hak ve hürriyetleri korumayan bir yönetim halkını fiziki ve psikolojik şiddet kullanarak denetim altında tutar, sorgusuz itaat talep eder. Çünkü bu tür ülkelerde devlet örgütlenmesi kamusal çıkarlar (halkın genel çıkarı) için değil dağıtımcı (distributional) elit koalisyonların özel çıkarları için örgütlenmiştir (bkz. Mancur Olson). Bu sistemlerde halkın çoğunluğu kendini siyasal bir bütünlüğün parçası olarak hissedemeyip siyasal sisteme yabancılaşabilir. Siyasal sisteme yabancılaşan insanlar, devletten ekonomik rant sağlayamayan (ya da daha fazla ekonomik rant isteyen) şiddet gücüne sahip gruplar etrafında yeniden örgütlenir ve ülke iç savaşa doğru sürüklenebilir. Bu ülkelerde her türlü caniliği normalleştirmiş İŞİD benzeri örgütlerin çıkması şaşırtıcı değildir. Yanı başımızdaki Suriye’de olanların özeti budur.

Hak ve özgürlükleri koruyan bir devlet ise büyük ölçüde kamusal çıkarlar için örgütlenmiştir ve özel çıkarlara yönelik pozitif siyasi ayrımcılık istisnai bir duruma indirgenebilmiştir. Bu tür ülkelerde kamusal düzenin devamlılığı devletin şiddet kullanma yeteneğinden çok, halkın siyasal yönetimin kendi çıkarına çalıştığına yönelik inancına dayanır. Ayrıca devlet şiddetine alternatif oluşturabilecek diğer şiddet potansiyeline sahip grupların da ülkenin ekonomik ve siyasal süreçlerine dahil edilerek sivilleşmeleri sağlanmıştır. Kuzey Amerika ve Batı Avrupa ülkeleri ile sonradan anayasal devletler kategorisine girmeyi başaran Japonya ve Güney Kore bu tür devletler arasındadırlar. Bu ülkelerden İŞİD çıkmaz. Çünkü siyasi ve ekonomik özgürlük korunduğu için,

bireyler ve gruplar hem vatandaş olma onurundan hem de çalışarak üretmek ve zengin olma zevkinden mahrum bırakılmamışlardır.

Bir de bizim gibi “gelişmekte olan” ülkeler vardır ki, durumu en belirsiz olan kategori budur. “Gelişmekte olan” sıfatı her ne kadar ekonomik gelişmişlikle ilgiliymiş gibi kullanılsa da gerçek bundan farklıdır. Gelişmemiş ülkelerin henüz geliştiremedikleri şey anayasal yönetimdir, yani devlet bütün vatandaşlarının hakkını ve hukukunu değil ancak bazı ayrıcalıklı vatandaşlarının hakkını ve hukukunu korumaktadır. Bu tür vatandaşlara Türkiye’de “Beyaz Türk” dendiğini hatırlarsak mesele daha açık hale gelir sanırım. Zenginlik yaratmak kolaydır. Tek ihtiyaç duyulan şey insanların zenginlik yaratmasına izin veren ve zenginliği koruyan merkezi bir devlet örgütlenmesidir. Zor olan ise zenginlik yaratmaya izin verecek ve onu koruyacak devleti kurmaktır.

Gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye’de şiddet kullanmanın yaratacağı sonuç hiçbir zaman şiddet kullanan taraf için daha fazla sivil ve siyasi hak ve özgürlük olamaz. Çünkü böyle kurumsal mekanizmalar henüz geliştirilemedi. Şiddet, hele ki PKK terörü gibi yoğun fiziki baskı ve şiddet, zayıf anayasal yönetimi daha fazla denetimsiz olmaya zorlar ancak. Şiddet daha fazla şiddeti doğurur. PKK da zaten siyasi hak ve özgürlük peşinde değildir. PKK’yı yöneten grupların hedefi bir tür şiddet yaratma şirketine dönüşmüş olan PKK’yı daha kârlı hale getirmektir. Bunun için PKK çetesi önce fiziki ve psikolojik baskı ve şiddet kullanarak Kürtlerin desteklerini konsolide etme çabasıdır, sonra ise Türkleri sistematik olarak tehdit ederek Türkleri Kürtlere karşı şiddete baş vurdurmaya çalışmaktadır.

Baştaki soruya dönecek olursak, çözüm sürecinin “mucizevi” bir şekilde başlaması PKK şiddetinin değil, aksine orta sınıflaşan Sünnilerin daha anayasal bir yönetime olan ihtiyaçlarından kaynaklanmıştır. Bu büyük kitlenin Türk siyasal ve ekonomik sistemine daha fazla entegre olma çabası dolaylı olarak Kürt probleminin çözümü yönünde bir örgütlenmenin doğmasına sebebiyet vermiştir. Çünkü kontrol edilemeyen şiddet anayasal bir devlet kurmanın önündeki en büyük engeldir. Ama Türkiye’de AK Parti öncesi çoğu siyasal elit anayasal bir yönetim istemediğinden PKK şiddeti ne derece ağır olursa olsun bir çözüm süreci başlatılamıyordu. Yani Kürt sorunu anayasal açıdan Türkiye’nin en büyük sorunu olmak beraber, “orta sınıflaşan” Sünnilerin siyasal ve ekonomik sisteme entegrasyon mücadelesi olmadan çözüm sürecinin de hiçbir pratik anlamı yoktu. Dahası Kürtlerin entegrasyonu bu sürecin doğal bir uzantısı olarak gelişti. Bu sebeple çözüm süreci, reform dalgasının bir parçası olarak hissedilebildi.

PKK şiddeti olmasaydı şüphesiz Kürt siyaseti, açığa çıkmaya başlayan demokratik siyaset çerçevesinde özerk siyasi hareketler olarak örgütlenebilir ve daha fazla sivil ve siyasi hak için barışçıl yollarla mücadelelerini sürdürebilirdi. PKK şiddeti karşısında dahi barış iradesini göstermiş olan AK Parti yöneticilerinin, bu şiddetin yokluğunda Kürtlerin anayasal taleplerini çok daha rahat bir şekilde sisteme entegre edeceklerini ileri sürmek hiç de zor değildir. Ancak açığa çıkmıştır ki PKK iki genel yöntemle Kürtlerin demokratik siyasete katılımını engellemektedir. Birincisi HDP dışında etkili bir siyasi partinin ortaya çıkmasına zor yoluyla engel olmaktadır. İkincisi HDP'nin özerk bir şekilde siyaset üretmesine engel olmaktadır. Bu ise mevcut demokratik siyasal kurumların Kürt siyasetçiler tarafından halkın gerçek istekleri doğrultusunda kullanılmasına mani olmaktadır. Demokratik siyaset adeta PKK'nın propaganda aracı haline getirilmek istenmekte ve bunun da ahlaki olarak üstün bir tutum olduğuna inandırılmaya çalışılmaktadır.

Barışa Duyulan İhtiyaç

Bu sebeple, çözüm süreci, siyasilerin ya da vatandaşların PKK şiddetinden korkmasından dolayı değil, aksine PKK şiddetine rağmen, AK Parti tabanının ve elitlerinin barışa duydukları ihtiyaçtan doğmuştur. Bu ifade ile barışı, başka kimsenin talep etmediği ima edilmemektedir. Ancak barış talebinin Türkiye'nin siyasal sistemini reforme etme motivasyonu ile birleşmediği müddetçe bir anlamının olmadığını belirtilmektedir. Çünkü barışın getirisi olduğu kadar maliyeti de vardır. Görünen o ki, barışın maliyetini yüklenmeye gönüllü olan, aynı zamanda barıştan en fazla yararlanacak olan AK Parti'dir. AK Parti'yi fütursuzca savaş çıkartmakla suçlayanların barışa ve savaşa kimin neden ihtiyaç duyduğunu anlayamadıkları açıktır. Bu kişilerin çoğunun ise solun şiddetperestliğine kapıldıklarını ve şiddetin garip bir şekilde sözde "özgürleştirici" gücüne "iman" ettiklerini üzülerek görmekteyim. Umarım siyasilerin barışa sahip çıkma iradesi PKK çetesinin savaş çıkartma motivasyonuna üstün gelir ve anayasal gelişmemizi, Türkler ve Kürtler, Türkiye vatandaşları olarak PKK'nın mağlup edilmesi üzerine inşa etmeye başlayabiliriz.